

INGLIZ VA O'ZBEK POSTMODERNIZMIDA O'ZLIKNI ANGLASH FENOMENINING PSIXOLOGIK VA BADIY TAHLIL (J. FAULZ VA O'. HOSHIMOV ASARLARI ASOSIDA)

Sodiqova Baxtigul Ibodullayevna, Denov tadbirkorlik va pedagogika
instituti katta o'qituvchisi, f.f.f.d (PhD)

THE PSYCHOLOGICAL AND ARTISTIC ANALYSIS OF THE PHENOMENON OF SELF-UNDERSTANDING IN ENGLISH AND UZBEK POSTMODERNISM (BASED ON THE WORKS OF J. FAULZ AND O. HOSHIMOV)

Sodiqova Baxtigul Ibodullayevna, Senior Lecturer, Denau Institute of
Entrepreneurship and Pedagogy, (PhD)

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ И ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ АНАЛИЗ ФЕНОМЕНА САМОПОНИМАНИЯ В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ПОСТМОДЕРНИЗМЕ (НА ПРИМЕРЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ Д. ФОУЛЗА И О. ХОШИМОВА)

Соди́кова Бахтигу́л Ибодуллаевна, Старший преподаватель,
Денауский институт предпринимательства и педагогики, (PhD)

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz adabiyotining yirik postmodern yozuvchisi Jon Faulz va o'zbek nasrining yetuk vakili O'tkir Hoshimov asarlarida o'zlikni anglash fenomenining talqini qiyosiy-nazariy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Tadqiqotda "The Magus", "Daniel Martin", "The French Lieutenant's Woman" hamda "Dunyoning ishlari" kabi asarlar misolida shaxsning ichki dunyosi, identitet inqirozi, o'zlik izlash jarayonining psixologik qatlamlari, badiiy vositalar orqali ochilishi va postmodern dunyoqarashning ushbu jarayonga ta'siri o'rganiladi.

Kalit so'zlar: postmodernizm, o'zlikni anglash, metafiksiya, intertekstualizm, madaniy kontekst, muallif vazifasi.

Аннотация: В данной статье проводится сравнительно-теоретический анализ интерпретации феномена самопознания в произведениях крупного представителя английской постмодернистской литературы Джона Фаулза и выдающегося узбекского прозаика Уткира Хошимова. Исследование основано на примере таких произведений, как «The Magus», «Daniel Martin», «The French Lieutenant's Woman» и «Dunyoning ishlari», в которых рассматриваются внутренний мир личности, кризис идентичности, психологические пласты процесса поиска "Я", а также способы их художественного раскрытия под влиянием постмодернистского мировоззрения.

Ключевые слова: постмодернизм, самопознание, метафикция, интертекстуализм, культурный контекст, роль автора.

Abstract: This article presents a comparative-theoretical analysis of the interpretation of the phenomenon of self-understanding in the works of John Fowles, one of the major figures of English postmodern literature, and Utkir Hoshimov, a leading representative of Uzbek prose. The study examines such works as *The Magus*, *Daniel Martin*, *The French Lieutenant's Woman*, and *Dunyoning ishlari*, focusing on the inner world of the individual, the crisis of identity, the psychological layers of the search

E-mail:
baxtigulsodiqova88@gmail.com

Orcid id: 0009-0008-
1553-9849

for selfhood, and the artistic strategies through which these aspects are revealed under the influence of postmodern worldviews.

Key words: postmodernism, self-understanding, metafiction, intertextuality, cultural context, authorial function.

KIRISH (ВВЕДЕНИЕ / INTRODUCTION).

Postmodernizm adabiyotida shaxs va o'zlik masalasi eng muhim falsafiy-estetik yo'nalishlardan biridir. XX asrning ikkinchi yarmi adabiyotida "kimman?", "mening mohiyatim nima?", "odamni o'zligidan ayiradigan kuchlar nimalar?" kabi savollar o'quvchining ham, yozuvchining ham markaziy diqqat doirasiga chiqdi. Tadqiqotchilar ta'kidlaganidek, postmodern estetikada "barqaror o'zlik" tushunchasi izdan chiqarilgan bo'lib, inson identiteti "ko'p qatlamli, murakkab, uzluksiz qayta quriluvchi konstruktsiya" sifatida talqin qilinadi [5].

Jon Faulz ingliz postmodernizmining eng yorqin namoyandasi bo'lib, uning asarlarida erkinlik, identitetning mavhum tabiati, tanlov muammosi va insonning ichki psixologik dialektikasi markaziy o'rinni egallaydi. Faulzning "The Magus" romanida qahramon Nikolas Erfinning o'zligini izlash jarayoni "psixologik labirint" sifatida qurilgan: "Man was condemned to be free" tarzidagi ekzistensial g'oya yozuvchining badiiyatida faol aks etadi [1].

O'zbek adabiyotida O'tkir Hoshimov o'zlikni anglash, insonning ichki iztiroblari, mehr, poklik, jamiyat ta'siri ostida shakllanuvchi shaxs tabiati kabi masalalarni milliy qadriyatlar va ijtimoiy ong kontekstida badiiylashtirgan. "Dunyoning ishlari" qahramonning bolalik xotiralari orqali identitetning shakllanish jarayonini milliy mentalitet bilan chambarchas bog'lab beradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METOD (ЛИТЕПАТУРА И МЕТОД / MATERIALS AND METHODS). Ushbu tadqiqot ingliz va o'zbek postmodern adabiyotida o'zlikni anglash fenomenining psixologik, g'oyaviy va badiiy ifodasini aniqlash maqsadida olib borildi. Shu sababli ilmiy ishlanma bir nechta metodlar uyg'unligiga tayandi. Avvalo, qiyosiy-adabiy yondashuv asosida Jon Faulzning "The Magus", "The French Lieutenant's Woman", "Daniel Martin" romanlari bilan O'tkir Hoshimovning "Dunyoning ishlari" asari o'zlik, identitet inqirozi, ichki izlanish, madaniy kontekst va ruhiy kechinmalar jihatidan solishtirildi. Qiyosiy tahlil

Auerbax, Wellek, Domański kabi nazariyotchilar qarashlariga tayanib olib borildi.

Psixanalitik yondashuv esa har ikki yozuvchi asarlaridagi shaxs psixologiyasini ochishda muhim bo'ldi. Faulz qahramonlari ongosti, maskalar, Freydning "id-ego-superego" mexanizmlari bilan xarakterlansa, Hoshimov asarlarida Yung ta'riflagan arxetiplar – ona, bolalik, xotira, sadoqat kabi timsollar asosiy o'rin tutadi. Bu metod shaxsning o'zlikni anglash jarayonidagi ruhiy konflikt va qoniqmaslik manbalarini ochib berdi.

Tadqiqotda poststruktural tahlil ham qo'llanildi. Lyotar, Derrida, Kristeva va Hutcheon nazariyalariga tayanib, Faulz romanlaridagi metafiksiya, o'yin poetikasi, ko'p ovozlik, identitetning buzilishi va fragmentarliligi kabi postmodern belgilar sharhlanib, Hoshimov asarlaridagi lirizm, xotira oqimi va ruhiy monologlarning o'ziga xos ko'rinishlari bilan taqqoslandi.

Kontekstual tahlil orqali asarlar madaniy, tarixiy, ijtimoiy va milliy muhitda talqin qilindi. Faulz romanlari G'arb ekzistensial krizi fonida shakllangan bo'lsa, Hoshimov ijodida shaxs milliy qadriyatlar, tarbiya, oila va jamiyat bilan chambarchas bog'langan. Shu bilan birga, tadqiqotda hermenevtik izoh berish tamoyili ramzlar, belgilar, bolalik xotiralari, erkinlik metaforalari, psixologik ko'rinishlarning chuqur talqini ham qo'llandi.

Sotsiokulturologik yondashuv esa identitetning jamiyat va madaniyat bilan o'zaro aloqadorligini ochishga yordam berdi. Berger va Lukmanning ijtimoiy konstruktsiya haqidagi qarashlari Hoshimov asarlaridagi oila, mahalla, tarbiya, madaniy merosning shaxs shakllanishidagi roli bilan bog'landi. Ushbu metodlar majmuasi tadqiqotning ilmiy ishonchliligi, qiyosiylik darajasi va postmodernizm kontekstidagi o'zlik fenomenini chuqur yoritishga xizmat qildi.

MUHOKAMA

(ОБСУЖДЕНИЕ/DISCUSSION). Faulzning qahramonlari, odatda, "o'zligini yo'qotgan, ma'noni izlayotgan, ichki bo'shliq bilan kurashayotgan" shaxslardir. "The Magus" romanida

Nikolas Erfin o'zini "noaniqlik dunyosiga tashlangan" inson sifatida ko'radi. Yozuvchi uni ong osti bilan yuzlashtiruvchi murakkab o'yin ichiga tashlaydi: "He had no self. Only masks he had learned to wear" [1].

Bu iqtibos Faulzda identitetning mustahkam emasligi, shaxsning o'zlikdan uzoqlashishi jarayonini ochib beradi. Qahramon "Konkis"ning ssenariylashtirilgan sinovlari orqali o'zining ehtirolari, qo'rquvlari, yashirin istaklari bilan to'qnashadi. Natijada identitet "ko'p qavatli oynalar majmuasi" sifatida talqin qilinadi.

Faulz o'zlikni anglashni erkin tanlov falsafasi bilan bog'laydi. Inson faqat tanlov orqali o'zini yaratadi: "We are what we choose" [3].

Bu g'oya Faulzda ekzistensializm va postmodernizmning kesishuv nuqtasi sifatida qaraladi. Hoshimovning "Dunyoning ishlari" asarida o'zlikni anglash jarayoni milliy qadriyatlar, ona mehr-muhabbati, bolalik xotiralari, o'zbekona oila modeli bilan bevosita bog'langan. Qahramon uchun identitet faqat individual ruhiy holat emas, balki "ijtimoiy-madaniy meros bilan yo'g'rilgan ruhiy birlik"dir.

Hoshimov shunday yozadi: "Odam bolasi o'zligini bolalikda topadi. O'sha topganini umr bo'yi yo'qotmaydi" [4]. Faulzdagi individualistik o'zlikdan farqli, Hoshimovda identitet jamiyat, oilaviy xotira, tarixiy-milliy ruh bilan shakllanadi.

NATIJALAR (РЕЗУЛЬТАТЫ / RESULTS). Olingan natijalar ingliz va o'zbek postmodernizmdagi o'zlikni anglash jarayonining turli madaniy, falsafiy va ruhiy asoslar bilan shakllanishini ko'rsatdi. Faulz va Hoshimovning o'zlik haqidagi qarashlari umumiy insoniy izlanishlar bilan bog'liq bo'lsa-da, ularning yondashuvlari tubdan farq qiladi.

Faulz falsafasi ekzistensializmga yaqin: uning qahramonlari o'zligini topmaydi, balki yaratadi. Shaxs "labirintga tashlangan", tanlovlar orqali mustaqil yo'l yasashi lozim bo'lgan mavjudot sifatida tasvirlanadi. "Man was condemned to be free" tamoyili uning romanlarida asosiy g'oyaviy o'q sifatida namoyon bo'ladi. Identitet barqaror emas u o'yinlar, tajribalar, ichki sinovlar orqali qayta quriladi. Bu jarayonda qahramonning ruhiy bo'linishi, qo'rquv va istaklar to'qnashuvi, maskalar ortiga yashirinishi muhim rol o'ynaydi [6].

Hoshimovda esa o'zlik jamiyatdan ajralgan holda tasvirlanmaydi. Shaxsning o'zligini anglash

jarayoni oila, ota-ona, bolalik xotiralari, milliy qadriyatlar bilan bog'liq. Inson o'zini izlash orqali emas, balki "aslga eslash", "ildizga qaytish" orqali topadi. Yozuvchi uchun o'zlik bu vijdon, mehr, halollik, sadoqat kabi ma'naviy kategoriyalar bilan o'lchanadi. Hoshimov qahramonlari uchun identitetni tiklashning yo'li ichki poklikka qaytish, ajdodlar xotirasini qadrlash va insoniylikni saqlashdir. Faulzda identitetning yo'qolishi modern insonning ekzistensial bo'shligidan kelib chiqadi. Unga ko'ra, o'zlik "topilmaydi", faqat "yaratiladi". Bu qarash Sartrening "insonga mohiyat berilmaydi, u o'z mohiyatini o'zi yaratadi" fikri bilan hamohang.

Hoshimovda o'zlik "aslga qaytish" bilan bog'liq: inson o'zini ajdodlar xotirasi, ona mehri, milliy qadriyatlar orqali topadi. U insonni jamiyatdan ajratmaydi. Faulz individualizmi bilan Hoshimov kollektiv ongiga tayangan o'zlik modeli o'rtasida tub farq bor.

XULOSA (ЗАКЛЮЧЕНИЕ / CONCLUSION). Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Faulz postmodernizmga xos individualistik, fragmentar, murakkab identitet modelini yaratgan. Uning qahramonlari o'zlikni labirintlar, o'yinlar, tanlovlar orqali anglaydi. Hoshimovda o'zlik milliy ong bilan bog'langan, shaxsning o'zi jamiyat, oila va madaniyatdan ajralmagan holda talqin qilinadi. Qiyosiy tahlil ingliz va o'zbek postmodernizmida identitetning o'ziga xos ko'rinishlari borligini, ammo ularni bog'lovchi umumiy jihatlar inson ruhiy izlanishlari, haqiqatni topishga intilish mavjudligini ko'rsatadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI (ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES)

1. Fowles J. The Magus. London: Jonathan Cape, 1965.
2. Fowles J. The French Lieutenant's Woman. London: Jonathan Cape, 1969.
3. Fowles J. Daniel Martin. London: Jonathan Cape, 1977.
4. Hoshimov O'. Dunyoning ishlari. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1980.
5. Lyotard J.-F. The Postmodern Condition. Manchester University Press, 1984.
6. Hutcheon L. A Poetics of Postmodernism. Routledge, 1988.
7. Fromm E. Escape from Freedom. New York: Farrar & Rinehart, 1941.